

TENDÈNCIES EDUCATIVES EN L'ENSENYAMENT DE LA LLENGUA I LA LITERATURA

La reforma educativa al nostre país sembla que ja ha arribat a la seva majoria d'edat i és hora d'analitzar a fons fins a quin punt han canviat les coses i quins són els camps més necessitats d'investigació i innovació.

Pel que fa a la llengua, el principal canvi ha estat l'objectiu principal: el desenvolupament de les habilitats lingüístiques. Tot i que en els anteriors plans, aquest objectiu també era present, ara ha passat a ocupar el lloc més important, i no només perquè ho diguin els programes, sinó perquè tot el professorat n'està convençut, malgrat la necessària convivència amb objectius gramaticals.

Potser el principal inconvenient no superat ni solucionat és la compartimentació del programa en un nombre excessiu de blocs, sense un lligam clar entre ells. Només cal observar els llibres de text de Primària i Secundària. Gairebé tots es presenten organitzats en unitats, que no podríem considerar com a tals, ja que són la suma de les diferents activitats dins de cada bloc ¹. En general, s'ha avançat molt en el treball a partir de textos pràctics per a la vida quotidiana de l'alumnat i especialment en l'estudi de les estructures. Ara bé, malgrat que la tendència educativa principal ha estat fortament marcada pels avenços en lingüística del text i anàlisi del discurs, hi ha alguns vessats en què la teoria i la recerca no han acabat de deixar sentir la seva veu en l'ensenyament.

En primer lloc, es nota una mancança en el treball sistemàtic de la composició escrita. Tot i que els estudis sobre aquesta qüestió han progressat molt en els darrers anys ², no hi ha hagut una trasposició efectiva al treball de classe i es nota a faltar material per a planificar, textualitzar i revisar.

En segon lloc, manca una reflexió sobre la tipologia textual més adequada per a l'ensenyament. Tot i que, d'una banda, J.M. Adam, en el seu llibre de 1992³ introduïa el concepte de seqüència i ja no parlava dels textos predictiu, instructiu i retòric de la seva anterior proposta de 1985⁴ i que, d'altra banda, altres veus

---

¹ Una bona anàlisi de les línies i eixos que presideixen l'estructuració dels llibres de text l'ofereixen l'article de Montserrat Ferrer i Francesc J. López "Llibres de text i concreció del currículum de llengua" a *Articles* núm.19, Ed. Graó (setembre 1999) i de Teresa Colomer i Ana M. Margallo "La literatura en els nous manuals de l'ESO" a la mateixa revista.

² En aquest sentit, cal subratllar el llibre pioner en el nostre país: Anna Camps, *L'ensenyament de la composició escrita*. Barcelona, Barcanova, 1994 així com els llibres ja clàssics de Daniel Cassany.

³ *Les textes: types et prototypes*. Paris: Ed. Nathan.

⁴ "Quels types de textes?", *Le Français dans le monde* núm.192, Paris: Hachette.

s'havien deixat sentir amb crítiques o propostes⁵, la tipologia textual que recolliren els nous programes fou la de vuit textos de J.M.Adam del 1985. Conseqüentment, la majoria de materials i llibres de text s'hi han basat, amb un treball excessiu per a tipus de text poc productius o poc definits, com el text predictiu o el retòric.

En tercer lloc, hi ha una mancança global d'orientacions en el treball de la llengua oral i no pas per manca de tradició i investigacions en la nostra llengua⁶, sinó per les dificultats que comporta el treball sistemàtic de la llengua oral amb grups nombrosos i de diferent nivell a l'ensenyament públic i per la desaparició fictícia, des del punt de vista didàctic, de la separació entre catalanoparlants i no-catalanoparlants, que la nostra tradició havia fixat amb publicacions exemplars⁷. En estendre's la immersió a les aules, hom ha considerat tot l'alumnat catalanoparlant i s'han descuidat aspectes de pronunciació i d'estructures específiques morfosintàctiques i lèxiques, tan absolutament necessaris per a un millor ús de la llengua. D'altra banda, si la planificació de l'escrit, com ja hem comentat, té molt poc lloc a les programacions, la de l'oral és encara més minsa i les investigacions sobre la qüestió⁸ no han trobat gaire ressò en les aules de Primària i Secundària.

En quart lloc, creiem que falten encara molts esforços i investigacions en el terreny de la gramàtica. El que trobem bàsicament en programes, materials i llibres de text és la gramàtica descriptiva de sempre, barrejada amb la reflexió metalingüística que proporciona la gramàtica estructural o generativa. Però aquest tipus de gramàtica no es presenta normalment lligada al treball textual, amb la qual cosa els aprenentatges en un camp no repercuteixen sobre l'altre, com seria de desitjar. Fa falta un major desenvolupament d'una gramàtica d'ús, per donar una autèntica unitat als diferents blocs que constitueixen el programa de llengua. El camí per a la constitució d'aquesta gramàtica és encara incipient i manquen encara moltes investigacions per poder-les trasposar a la didàctica de la llengua. Lamentablement, les línies de recerca dels Departaments de Filologia Catalana de les nostres Universitats van per altres camins i les dels Departaments de Didàctica de la Llengua són encara novelles i no hi ha prou massa crítica com per poder-se ocupar d'aquestes qüestions més gramaticals.

---

⁵ J.M.Castellà, *De la frase al text*, Barcelona, Ed.Empúries, 1992 i G.Bordons, " Els gèneres literaris i les tipologies textuales : lògiques comunes", *COM ensenyar català als adults. Butlletí del Gabinet de didàctica del Departament de cultura de la Generalitat de Catalunya*, núm. 28 (febrer 1993).

⁶ Vegeu, si més no, els volums que recullen les conferències, taules rodones, comunicacions i conclusions de les Jornades sobre llengua i ensenyament de 1995, publicades pel Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona l'any 1996 o la publicació de les Jornades sobre llengua oral, organitzades per la Universitat de Barcelona l'any 1997.

⁷ Com el clàssic llibre de Josep Tió, *L'ensenyament del català a no-catalanoparlants*, Vic, Ed.Eumo, 1982.

Finalment i per enllaçar amb la literatura, voldria destacar un dels principals problemes de l'ensenyament de la llengua actualment: la manca de connexió entre l'ensenyament de la llengua i de la literatura. Tot i els avenços realitzats en el terreny teòric i el gran nombre de propostes didàctiques plantejades a partir dels pressupòsits de la teoria de la literatura i la literatura comparada⁹, la reducció ostensible de l'espai reservat a la literatura no ha acabat de permetre una més gran integració del treball lingüístic i literari. És més: la majoria de propostes interessants es realitzen dins del marge dels crèdits variables. Aquí és on han arrelat la tematologia i la genologia en el seu vessant didàctic, és a dir, l'organització dels ensenyaments literaris a partir dels gèneres o dels temes. Efectivament, l'espai reservat per a un crèdit variable és ideal, per exemple, per a introduir-se en un gènere i alhora en un tema¹⁰, a més de fer salts en el temps, que permetin el comentari contextual. En canvi, és molt més difícil conjuntar els objectius dels dos blocs en els crèdits comuns. Malgrat que les tipologies textuais no exclouen els textos literaris i que un plantejament a partir dels gèneres literaris encaixa perfectament amb un objectiu general de desenvolupament de les habilitats lingüístiques, són molt poques les relacions establertes en els materials. No obstant això, cal tenir en compte que els avenços en dos dels procediments més usats per a l'ensenyament de la literatura: el comentari de text i el taller d'escriptura, coincideixen plenament amb un enfocament lingüístic centrat bàsicament en el treball de comprensió i expressió escrites¹¹. Els canvis introduïts en aquests dos camps (activitats més obertes i no tan dirigides, més atenció a la part productiva, manipulació de textos, etc.) permeten centrar-se en objectius més lingüístics d'adequació al context, lèxic, planificació textual, etc. Inexplicablement, però, els textos oferts des d'un angle o l'altre no són aprofitats conjuntament.

Així mateix, cal afegir un altre problema: el total bandejament de la història de la literatura de l'ensenyament obligatori o, en el cas que es consideri imprescindible d'introduir-la, la total falta de connexió amb els blocs d'habilitats lingüístiques, gramàtica i lèxic. Ha quedat clar que tan poques hores no són suficients per a un

---

⁸ Vegeu el número monogràfic d'*Articles*: L'oral formal, núm.12 (abril 1997). Barcelona; Ed.Graó.

⁹ Entre d'altres, destacaríem el núm. 1 de la revista *Articles* (juliol 1994), en especial l'article sobre els tòpics literaris de Rosa Escrivà i Montserrat Ferrer i els llibres de Glòria Bordons i Anna Diaz-Plaja: *Literatura comparada (catalana i castellana). Propostes de treball*. Barcelona, Ed. Empúries, 1993 i *Fantasiant amor. L'amor a través de la literatura de tots els temps*. Barcelona, Ed.62, 1997.

¹⁰ Molt interessants en aquest aspecte són, per exemple, les propostes de Llorenç Soldevila, dins del gènere narratiu: *De la por al terror*, Barcelona, Ed. de la Magrana, 1998 o *Narracions de viatges i aventures*, Barcelona, Text Enciclopèdia Catalana, 1998 o algunes mostres de treball sobre el gènere teatral, com *Taller de dramatització teatre* de Tomàs Motos i altres, València, Bromera.Text, 1998.

¹¹ Cal tenir en compte que també ha canviat l'objectiu principal de l'ensenyament de la literatura: el desenvolupament de la competència literària, com ha desenvolupat en tots els seus treballs Teresa Colomer. Vegeu especialment *La formació del lector literari*, barcelona, Barcanova, 1998 i "La didàctica

enfocament cronològic de la literatura, però faltaria acabar de relacionar l'enfocament temàtic o genèric amb la història. Segurament el treball per itineraris (temàtics o genèrics) permetrà un major aprofundiment en les característiques d'un gènere o d'un tema d'interès per a l'alumnat, alhora que facilitarà una visió sintètica, però suficient, de l'evolució d'aquell aspecte. D'altra banda, caldria aprofitar la familiarització de l'alumnat d'avui dia amb les noves tecnologies per aconseguir-lo en treballs de recerca específics en la xarxa, que li permetessin l'accés a un tipus d'informació que de ben segur el professorat no li pot oferir a l'aula.

En conclusió, cal dir que els avenços en teoria i investigació lingüística i literària s'han anat traspassant a l'aula (especialment els procedents de la lingüística del text, l'anàlisi del discurs, la pragmàtica literària i la literatura comparada), però no sempre amb l'experimentació suficient per comprovar-ne l'eficàcia i tot sovint amb desconexió entre cadascuna de les branques o disciplines. Caldrà més aprofundiment teòric, però sobretot més observació directa de l'aula, reflexió i recursos, per oferir uns procediments més adequats a les necessitats del nostre alumnat a fi d'aconseguir uns objectius que tots considerem bàsics i fonamentals (que usin correctament i adequadament la llengua oral i escrita i que siguin competents literàriament parlant).

Glòria Bordons